

V.

**Christian III's Forbedringer af Præstelønninger
i Aarhus Stift.**

Det var i den første Tid efter Reformationen en stor og almindelig Klage, at Præsterne ikke kunde leve af de

dem tillagte Indkomster, og der er ingen Grund til at antage, at denne Klage var ubeføjet¹⁾. Mange af de Indtægter, som de katholske Præster havde haft, navnlig for Messelæsning, Indvielse af Agre og Enge (Korsebyrd) og andre overtroiske Skikke, vare bortfaldne ved Reformationen, og der var ikke kommet nogen Erstatning derfor; og de evangeliske Præster, der i Regelen vare Familiefædre, havde dog større Fornødenheder end deres ugifte Forgjængere. Det var dog først henimod Slutningen af Christian III's Tid, at der blev gjort noget alvorligt for at komme Præsterne til Hjælp i deres Nød, om end tidligere enkelte Præster havde modtaget nogen Lønningsforbedring. Den mest gennemgribende Foranstaltning var de saakaldte Klemmebreve af 9de Maj 1555, hvorved man i stor Maalestok hele Landet over dels ved Sammenlægning af Sogne, dels ved Anvendelse af Kongetiender (de tidligere Bispetiender), dels paa andre Maader, søgte at afhjælpe de værste Mangler. For Aarhus Stifts Vedkommende var der dog allerede ved en Række Kongebreve af 23de Oktober 1553 gjort en Del i samme Retning, som 1555 yderligere forøgedes²⁾. En Meddelelse af disse hidtil utrykte Breve vil formentlig være et velkomment Bidrag til Aarhus Stifts kirkelige Statistik i Tiden nærmest efter Reformationen.

¹⁾ Se mit Skrift, Mester Jørgen Jensen Sadolin, S. 48 flg.

²⁾ Som Exempel paa enkelte tidligere Kongebreve, der gaa i samme Retning, kan anføres følgende Uddrag af Registre over alle Lande Nr. 5:

Hr. Peder Jakobsen udi Feldballe fik Kongebrev paa Feldballe Præstegaard samt paa en Jord, der kaldes Hassel Jord, og Ebdrup Kirke. Anden Pindsedag 1548. — Hr. Lambert, Præst i Borup og Hald, fik Brev paa nogen Indkomst 1552. — Hr. Christoffer Simonsen, Sognepræst i Galten, fik Kongebrev paa Henge Mark. 1552.

1.

*Uddrag af en Række Kongebreve af 23. Oktober 1553 om Forbedringer i Præsternes Lønning*¹⁾.

Her epther ffylger Registher paa the preste wtj Aarhuss [stigt], som fandis att haffue brøst paa theris wnderholling, oc huer fick Ko. Ma. breff paa hues som her epther staar screffuitt.

Drottningborig leenn.

Her Jens i Sall fick Ko. Ma. breff att skulle haffue landgillett aff Tordsøø prestegaardt²⁾.

Her Jens i Gulløff fick breff att skulle haffue landgillett aff Gulløff prestegaard³⁾.

Her Lauritz i Hoesløff skall haffue landgilled aff Gierum⁴⁾ sogen, och fick ther breff paa.

Her Christiern i Weyersløff fick breff paa landgilled aff Aytth prestegaardt.

Sognepresten i Houbroe fick breff paa tienden aff Skielderup sogen.

Sognepresten i Falsløff fick breff paa kronens part aff tienden ibid. til syn wnderhollingge.

Her Mortthen i Holberg fick liffs breff paa kronens partt aff tienden aff Holberg sogen oc Grandløff sogn.

Sognepresten aff Tørsleff sogen fick breff paa kronens partt aff tienden aff Tørsløff sogn oc Suenstrup sogen till syn vnderholling.

Scholemester i Houbroe fick breff paa kronens partt aff tienden aff Hornum sogen till syn wnderhollingge.

Her Palli i Støffring fick Missiue till Hans Stygge paa Drottningborgh, att hand wtj ij aar epther thette epther^{ne} obne breffs datum regnendis, skulle fornøye hannum

¹⁾ Efter Tegnelser over alle Lande IV, 304—7.

²⁾ Se nedenfor S. 362, hvor Brevet fuldstændig er meddelt.

³⁾ Dette Brev er in extenso trykt i Hofmans Fundat. IX, App. til Aarhus Stift, S. 18.

⁴⁾ D. e. Gjerning.

j pund korn, som Ko. Ma. gaff hannum till syn vnderholling.

Silkeborgig leen.

Sognepresten i Karup fick breff, att Ko. Ma. haffuer wntt oc tillatt, att kronens gaard i Torning sänden op till kiercken, som ligger till Haldtt, maa leggis till en prestegaard till Karup kiercke oc till same gaard leggis the iij otting Jorde, som hører kronen till, oc nu brugis till Anders Chrestensens gaard i Wngstrup.

Her Hans i Grønfeld fick breff att maa beholle till synn vnderholling landgilled aff Soustrup prestegaardt¹⁾.

Her Michell i Syling²⁾ fick i lige mode breff paa landgilled aff Balle prestegaardt.

Her Niels i Linderup fick breff, att ephtherthj Linderups prestegaard er ther fran skift, thaa haffuer Ko.Ma. ther emod wntt for^{ae} sogne prest i Linderup kronens partt aff tienden ibid.

Aarhuss leen.

Her Rasmus i Ørum fick breff till Per Bilde paa Aarhus gaard, att hand skall wdlegge hanum saa mögen skyld aff en gaard, som then prestegaard gaff till landgilde, som Otte Gyldenstern fick till magleg for thet Suenske goetzs, hand miste.

Aakier leen.

Her Jesper i Otting³⁾ fick breff paa landgilled aff Gosmer prestegaardt till syn vnderholling.

Her Søffren i Halling fick missiue till Jyrgen Berneckow paa Aakier, att hand aarligen skall fornøge hanum i pund korn oc j fe smør ad gratiam, som Ko.Ma. haffuer giffuitt hanum till syn vnderhollinge.

Sogne presten i Hiensted fick breff paa Hiensted preste jordtt, som ligger sønder og nær fran Hiensted

¹⁾ Dette Brev er in extenso trykt i Hofmans Fundat. III, 47. Grønfeld 2: Grønbæk.

²⁾ Sejling.

³⁾ Ørting, som tidligere var forenet med Gosmer.

kiercke, oc skyller j ørtug korn, oc skall thet beholle till syn wnderholling frij wden landgille.

Skanderborg leen.

Sogne presten wtj Stillinge fick breff att maa beholle till syn wnderhollinge landgilled aff Hørning preste gaardt.

Sogne presten i Bleginge fick breff att maa nyde kronens part aff tienden aff Bleginge sogn.

Thesse for^{ne} preste finge breff paa for^{ne} theris wnderholling som forsc^{uit} staar, oc lyde som her eptherffylger etc.

Vij Christian etc. Giør alle witterligt, att eptherthij mange sogne presther wtj Aarhus stigt haffue thenum for oss beclagett, att thee icke haffue theris tilbyrlig wnderhollinge, oc wij ther fore haffde beffaled wore lensmend wtj Aarhuss stigt, att thee mett superintendenten ther sammesteds, oss elsk^e Mester Matzs Langh, att forffare om huilcke preste oc scholemestere som brøst haffue, oc the nu haffue giffuet oss tilkiende thenne breffuisers Her Jens wtj Sals leylighed: Thaa paa thett att for^{ne} Her Jens oc hans eptherkomer sogne presther till for^{ne} Sall sogen kunde thes bedre fange theris wnderhollinge, haffue wij beuilgett oc sambycktt, att for^{ne} prester till Sall sogn mue haffue [till] theris wnderhollinge landgilled aff Torssø prestegaardt, som er hans anexes kierckes prestegaardt, till then rentte, som handt her till for hans tjeneste hafftt haffuer. Tiill ydermere windisbyrd haffue wij etc. Datum Koling ipso die Seuerini episcopi Anno 1553.

Dominus rex manu propria subscripsit.

2.

Udkast til det saakaldte Klemmebrev af 9. Mai 1555 for Aarhus Stift om Forbedringer af Præstelønninger.

(Til Grund ved Udgivelsen er lagt A. et Udkast i Geh.-Ark., topografisk Saml., Aarhus Stift Nr. 1. Tilføjelserne, som her enten ere indskudte i Klammer eller satte under Texten, ere tagne af B., et andet, med samme Haand skrevet udateret Udkast, som findes smst. under Vendelbo Stift, Nr. 1)

Huilcke prester som haffue beklaget thenom wdj Aarhuss stigt, haffue vij tillagt thenne epther^{ae} vnderholling, først vtj Aackier leen ¹⁾).

Prestenn paa Alrøed [oc hans eptherkomere ²⁾] skall haffue aff wor oc kronens part aff tienden aff for^{ne} Alrøed try pund korn.

Presten tiil Sax'el kircke maa nyde aff wor oc kronens part aff tienden aff for^{ne} Saxell sogen tu pund kornn.

Presten tiill Halling maa nyde aff wor oc kronens part aff tienden aff for^{ne} Halling sogen tu pund korn.

Præsten paa Endelage schall haffue aff wor oc kronens part aff tienden paa Endelage tu pund kornn.

Sogne presten wdj wor køpsted Horsens oc hans Capelan ther sammesteds skulle haffue huer thennum iij pund korn aff wor oc kronens part aff tienden aff Stoffbye sogenn.

Wdj Aarhus gaards len.

Presten tiil Feyllerup oc Glesborgh sogen skal nyde aff wor oc kronens partt aff tienden aff for^{ne} Feyllerup oc Glesborg otte ørtu korn.

Presten tiill Tøystrup nyder aff wor oc kronens part aff tienden aff for^{ne} Tøystrup sogen fire ørtu korn.

Presten tiil Nimtofft och Koed skulle mue nyde aff wor oc kronens part aff tienden aff for^{ne} Nimtofft sogen tree ørtu korn.

Presten til Velleby maa beholle aff wor oc kronens part aff tienden aff for^{ne} Vellebye sogn fem ørtu korn.

Presten til Wore kircke vdj Rogsøherret skall beholle aff wor oc kronens partt aff tienden aff for^{ne} Vore sogen iij ørtu korn.

¹⁾ B. indeholder herunder først følgende: •Her Jyrgen i Snepstrup, Voreherrit, skal haffue en missiue til abbeden aff Emcloster, att hand forskaffer hanum syn tilbehøring, epther thij at kircken ligger til closterit•.

²⁾ Dette Tillæg findes i B. ved alle Artiklerne.

Nar her Thames til Trandbiere er død oc affgangen, thaa skall Trandbiere kircke leggis till Holme kircke oc alletid vere vnder en prest, oc skal for^{ne} her Thomes nyde hans Vicarie, hand nu haffuer, hans liiffs tid, [oc for hans armod skal hand i hans liiffs tid haffue af kronens part aff tienden iij ørtu kornn].

Naar her Torkild¹⁾ er død oc affgangen, thaa skall Vormersløff kircke leggis till Koltte kircke oc begge for^{ne} kircker alletid were vnder en prest.

Nar the sogne prester ere døde och affgangne, som nu ere sogne prester til Domkircken wdj wor kiøpsted Aarhus, tha skall borgerne ther sammesteds giffue theris sogne prest slig preste rentte, som andre borger giffue theris sogne prest. Oc huad thend rentte icke kand tilrecke at vnderholde samme tuenne sogne prester met till domkircken, thaa skulle Cannickerne ther sammesteds tillicke samme sogne prester saa mögen rente aff Capitels gotzs, enthen ex bonis communibus eller andet gotzs, som the kunde haffue en tilbørlig vnderholling aff.

Wdj Silkeborg lenn.

Presten till Kragelund oc Funder skall nyde aff wor oc kronens part aff tienden aff for^{ne} sogner sex ørtu kornn.

Presten till Grønbeck skall haffue Sogstrup preste-gaard, som hand haffuer wort breff paa²⁾.

Presten till Seyling schall nyde aff wor oc kronens part aff tienden aff for^{ne} Seyling sogen fire ørtu korn.

Presten til Seyrup skall nyde oc beholle all preste-garden vdi Seyrup, som nu ligger till Alling closter, som er the ij parter aff samme gard.

Presten till Lino kircke skall haffue aff kronens part aff tienden aff for^{ne} Lino sogen fem ørtu korn.

¹⁾ Hr. Torkild Abildgaard, Sognepræst ved Domkirken i Aarhus.

²⁾ B. •Ko. Mts breff til Johan Høcken, att hand lader presten till Grønbeck følge Sogstrup prestegard, ephtherthij hand haffuer Ko. Mts breff ther paa, saa framt att hand vil beholle Closteret•.

Nar presten er død oc affgangen til Skanderup, thaa skall for^{ne} Skanderup kircke vere anexe tiil Gierne kircke oc siiden alletid vere vnder en prest ¹⁾).

Sameledis nar for^{ne} Skanderup sogne prest er død, thaa schall Smege sogne folck søge til Tiufflum kircke, oc Tiufflum prest att nyde Smege preste gard oc anden preste rentte.

Presten til Hamlet skall beholle thend fierding smør, som hertil haffuer werret giffuit til vort slot Silkeborg af Jernet ²⁾ preste gard.

Presten tiil Them skall nyde aff wor oc kronens partt aff tienden aff for^{ne} Them sogen tree ørtu kornn.

Wdj Skanderborg len.

Vissing oc Wore sogne folck skulle her ephther søge til Wore closters kircke oc alletid holle samme kircke fore theris rette sogne kircke.

Nar nogen aff the sogne prester dør, som nu haffue Forup kircke oc Ladingh kircke, tha skulle the siiden alletid were vnder en prest ³⁾).

Nar presten dør oc affgaar tiill Stilling kircke, thaa schal Stilling kircke were anexe til Skanderup kircke, oc vere vnder en prest, oc Hiørningh kircke att were anexe tiil Bleging kircke.

¹⁾ B. »Her Niels sogne prest tiill Skanderup skal haffue aff kronens partt aff tienden aff for^{ne} Skanderup sogen vdj hans liifs tiid vj ørtu korn.

Her Mickel til Gerne sogen skal haffue iij ørtu korn aff kronens part aff Gierne sogen, til saa lenge Skanderup oc Gerne sogne komme vnder en prest, som thet sambyctt er ephther Her Nielses død oc afgang.

²⁾ Jernet Kirke blev afbrudt 1558, og Beboerne i Sognet henviste til Hammel (Pont. Ann. III, 361).

³⁾ B. tilføjer: »Her Jesper vdj Alling skall haffue aarligen aff kronens part aff tienden aff for^{ne} Alling sogen iij ørtu korn, emeden her Jep leffuer, som ligger vdj Hospitalet vdj Aarhus, oc siden samme iij ørtu korn at ombæres.

Wdij Drotningborg len.

Presten til Støffring kircke skall haffue aff wor oc kronens partt aff tienden aff for^{ne} Støffring sogen tu ørtu korn.

Presten tiill Veyersløff skall nyde hans prestegard Agte, som nu ligger til Alling closter, oc Johan Høcken giør hannem hinder paa ¹⁾).

Presten tiill Gimming kircke schall haffue aff wor oc kronens partt aff Tienden aff for^{ne} Gimming sogen tu ørtu korn ²⁾).

Oc ville vij, att saa alletid her ephther holles schall, som forskreffuet staar, oc haffue ther fore her vnder ladet henge vort indsegle. Giffuet paa vort slot Kiøpnehaffn torsdagen nest ephther søndagen Jubilate, som er thend niende dagh vdj Maij monat Aar etc. Mdl paa thett fempte.

¹⁾ Denne Art. lyder i B: •Presten til Veyersløf en forscrift til Johan Høcken, att han lader for^{ne} prest nyde syn prestegaard Agte, som Ko. Mtt. haffuer giffuet hanum breff paa, [saa] framt at han vil beholle closteret.

²⁾ B. har endnu følgende Artikler: •Presten til Verum en forscrift til Hans Stygge [Lensmand paa Dronningborg], at ephther thj ther sidder bønder vdj Torup, at the thaa tiende oc giffue presten hans rette redzell.

Presterne vdj Gielløffherret becklage, att the skulle tage theris offer aff almwen paa en dag oc icke ville offre the iij offerdage, som beuilget er vdj ordinantzen.

Gryn diu borger begere, att Ko. Mtt. ville hielpe thenum noget til theris scholes vphold, thij her er ikke uden iij ß aff huer mand, ther formuendis er, oc beløber ved xij eller xliij marc — ad gratiam kronens part aff tienden til samme schole aff Hammeløff sogen.